אמונות טפלות אצל אוהדי כדורגל בישראל

אור לונטל, נדב דיק ועידן כהן

תקציר

התנהגויות הקשורות באמונות טפלות נועדו להשפיע על תוצאה מסוימת, שאינה קשורה ישירות אליהן. בעקבות חוסר הוודאות המאפיין את עולם הספורט, ובשל חשיבות התוצאות, אימוץ אמונות טפלות הוא תופעה שכיחה בקרב ספורטאים ואוהדים. המחקר הקיים בספרות מתמקד בעיקר באמונות טפלות של ספורטאים, ואילו תשומת הלב שניתנה להיווצרות אמונות טפלות ולמאפייניהן בקרב אוהדים נותרה בשוליים. המאמר הנוכחי מציג ניתוח איכותני ראשוני של תופעת האמונות הטפלות אצל אוהדי כדורגל, תוך התמקדות במניעים, בשכיחות ובמאפיינים של התנהגות זאת. לשם כך בוצע מחקר איכותני פנומנולוגי, שכלל חמישה עשר ראיונות עומק עם אוהדי כדורגל ישראלים של מבחר קבוצות בכירות. ממצאי המחקר מלמדים על שלושה היבטים בעלי חשיבות: הזמן, המקום וההתנהגות. היבטים אלה קשורים לזהות המשולשת של האוהדים: זהות האוהד, הזהות התרבותית והזהות האישית.

מילות מפתח: **אמונות טפלות, אוהדים, כדורגל, ספורט, ישראל**

מבוא

ג'ראר ווזנברג, המכונה "אדי משוגע", הוא גבר בן שישים ושתיים, אשר אוהד את קבוצת "אייאקס אמסטרדם" ההולנדית. ג'ראר הוא דמות מוכרת בקרב חובבי הכדורגל ההולנדי, כי במקרים שבהם אייאקס לא מצליחה להבקיע הוא מניף את דגל הקבוצה ורץ מקצה אחד של היציע אל הקצה השני מספר פעמים. ג'ראר ואוהדים נוספים מאמינים כי בדרך התנהגות זאת הוא מביא מזל לקבוצתו, ולכן הוא נתפס כקמע בלתי רשמי של הקבוצה. התנהגות זאת היא דוגמה אחת מני רבות לאמונות טפלות, הקיימות בעולם הספורט בכלל ובקרב אוהדי ספורט בפרט.

דיימיש ועמיתיו (Damisch et al., 2010) מגדירים אמונה טפלה כמחשבה לא רציונלית, שבה חפץ, פעולה או סיבה, אשר לא קשורים באופן לוגי למהלך אירוע מסוים, משפיעים על תוצאותיו. קינן (Keinan, 2002) מרחיב, כי מטרת ההתנהגויות האלה היא לתת לאדם תחושת שליטה מסוימת, ומדגיש כי האדם עשוי להסתמך יותר על אמונות טפלות כשהוא נמצא במצבי לחץ ואי ודאות. עולם הספורט מאופיין בריבוי אמונות טפלות, בקרב ספורטאים מקצועיים, אנשי צוות ואוהדים. מקצת התנהגויות אלה אף הופכות לחלק ממורשת קבוצתית או לטקס מוכר, אשר מתקיים במנותק מראשיתו וממהותו המקורית. בספרות המחקרית קיימים מזה עשרות שנים מחקרים רבים הנוגעים לאמונות טפלות בקרב ספורטאים (Neil et al., 1981), אך בחינת הנושא בקרב אוהדים זכתה להתייחסות מוגבלת. מעט המחקרים שנערכו היו, רובם ככולם, מחקרים כמותיים, אשר נועדו למפות את התופעה ולזהות את מאפייניה.

המאמר הנוכחי מבקש להציג ניתוח איכותני, ראשוני, של תופעת האמונות הטפלות אצל אוהדי כדורגל, תוך התמקדות במניעים, בשכיחות ובמאפיינים של התנהגות זאת. לשם כך בוצע מחקר איכותני פנומנולוגי, שכלל חמישה עשר ראיונות עומק עם אוהדים ישראלים של מבחר קבוצות כדורגל בכירות.

סקירת ספרות

מניעים לאמונה טפלה

לאורך ההיסטוריה האנושית מתועדת אמונה באמונות טפלות, שאף שימשו כלי לקבלת החלטות יומיומיות. לאמונות אלו תפקיד אבולוציוני, הקשור בצורך של בני האדם לשייך הסברים רציונליים לאירועים שונים (Rozin & Nemeroff, 2002). עבור אוהד הספורט הצפייה בתחרות מלווה ברגשות שליליים ובמתח, הנובעים מחוסר ודאות ומיכולת מועטה להשפיע על תוצאות התחרות (Knobloch-Westerwick et al., 2009). אינדיבידואל החווה חוסר שליטה על תוצאה החשובה לו, מושפע לרעה מבחינה פסיכולוגית ופיזיולוגית. בכדי למנוע השפעה שלילית זאת פונה האדם אל התנהגות חזרתית, לפני ובזמן האירוע (McDonald & Karg, 2014). שתי טענות אלה מתמזגות להשערת חוסר הוודאות, שלפיה תוצאת אירוע היא תוצר של שילוב כוחות נשלטים ובלתי נשלטים. במחקר של ברגר ולין (Burger & Lynn, 2005) נמצא שספורטאים שהאמינו יותר בהשפעת הכוחות הבלתי נשלטים על התוצאה, האמינו בכוחה של אמונה טפלה וביכולתה לשנות את המתרחש יותר מאשר ספורטאים שחשו שליטה על התוצאה.

אירועי לחץ ברמות שונות עלולים להשפיע על תפיסת השליטה של האינדיבידואל. מספר מחקרים מצאו כי חשיפה ללחץ ברמות גבוהות ולחרדה מצבית עלולה להיות קשורה לשכיחות גבוהה יותר של אימוץ אמונות טפלות (Malinowski, 1954 Gmelch & Felson, 1980;). גורם נוסף, אשר משפיע על אימוץ התנהגויות המבוססות על אמונות טפלות בזמני לחץ, הוא מידת הצורך בתחושת שליטה. לדוגמה, קינן (Keinan, 2002) מצא אינטראקציה בין רמת הלחץ ובין הצורך בשליטה, בהופעת התנהגות הקשורה באימוץ אמונות טפלות. באירועים עם רמות לחץ גבוהות נצפה ליותר התנהגויות הקשורות באמונות טפלות בקרב קבוצות המאופיינות בצורך במידת שליטה רבה, לעומת קבוצות בעלות צורך במידת שליטה מועטה. ממצא זה מהווה תימוכין להשערת מוטיבציית השליטה, הגורסת כי לחץ מערער באדם את תחושת השליטה, ואילו התנהגות הקשורה באמונה טפלה יכולה להחזיר לאדם, במידה מסוימת, את תחושת השליטה.

מלבד הצורך בשליטה והשפעת אירועי לחץ, מחקרים הראו כי התנהגויות הקשורות באמונות טפלות עלולות לנבוע מהטיות, שמקורן בחיפוש אקטיבי של האינדיבידואל אחר פיענוח הסיבות לתוצאות האירוע (Beck & Forstmeier, 2007). אחת ההטיות הקשורות באמונות טפלות היא טעות הייחוס הבסיסית, שבה האדם מנסה לגלות את הסיבה לתוצאות האירוע (Zuckerman, 1979). הטיה זאת מגינה על האוהד בכך שהיא מרחיקה ממנו את האחריות לכישלון ומקנה לו אשראי במקרה של הצלחה (Bradley, 1978).

בעולם הספורט, מניעים להתנהגות המבוססת על אמונה טפלה עשויים להימצא בקשר שבין האוהד לקבוצה ולספורט עצמו. מחקרים הראו כי ככל שהזהות הספורטיבית של אדם גבוהה יותר כך נטייתו להאמין באמונות טפלות רבה יותר (Brevers et al., 2011). נוסף לכך, מניע רמת ההזדהות של האוהד עם הקבוצה, ומניע רמת תפיסת הספורט כתחביב, קשורים גם הם להתנהגות שמקורה באמונות טפלות. מניע רמת ההזדהות הקבוצתית מתייחס למידת החיבור הפסיכולוגי של האוהד עם הקבוצה (Wann et al., 2001). בהקשר זה נמצא כי ככל שהאוהדים מזוהים יותר עם הקבוצה עולה הסבירות להופעתן של אמונות טפלות (Wann et al., 2013). מניע הספורט כתחביב מתייחס למידה שבה האינדיבידואל עוקב אחר קבוצה, ענף ספורט או

אתלט מסוים (Wann et al, 2001). לנוכח העובדה כי אמונה טפלה נועדה לספק ביטחון מסוים לגבי העתיד, אזי האוהדים - שלהם השפעה קטנה, לכל היותר, על תוצאות המשחקים - נוטים לאמץ התנהגויות אלה על מנת להגדיל את יכולתם לסייע לקבוצתם (Wann & Goeke, 2018).

בהקשר של אוהדי ספורט, יש להבדיל בין התנהגות טקסית להתנהגות המבוססת על אמונות טפלות. וואן ואחרים (Wann et al., 2001) מגדירים התנהגות טקסית כהתנהגות חזרתית, אשר יש לה משמעות סמלית. למשל, ניתן לפרש לבישת חולצה מסוימת או ישיבה במיקום קבוע ביציע כהתנהגות מסוג זה. עם זאת, אוהדים המציינים כי מיקום מושב ביציע או לבישת פריט לבוש מסוים נועדו לייצר מזל טוב, קושרים בין פעולה לבין תוצאה שאינה תלויה בה. קישור זה הוא אשר הופך את ההתנהגות הטקסית לאמונה טפלה (Wilson et al., 2013).

מופעים של אמונות טפלות

ריבוי המניעים להתנהגות המבוססת על אמונות טפלות יוצר צורות שונות של התנהגויות אלה. לדוגמה, נמצא שבארצות המזרח נהגו מלחים לשבור קוקוס כדי לשמור על ספינות בים, וטייסים לא העלו למטוסיהם נוסעים שלבשו בגד ירוק (Parida, 1962). סוחרים מקומיים בסין מכרו פריטים במחיר שנגמר בספרה שמונה, מתוך אמונה הדבר מוביל להצלחה ולשגשוג (Simmons & Schindler, 2003). אמונה טפלה להצלחה במבחנים נמצאה בקרב סטודנטים ברוסיה, הנוהגים לקשור שני חוטים בצבעים שונים סביב פרק כף היד השמאלית, מניחים את ספר הלימוד מתחת לכריתם בלילה, הופכים את כל הכיסאות בבית, ועוד (Saenko, 2005). דוגמאות אלה מעידות על שונות במופעים של אמונות טפלות, המבוססות על היבטים תרבותיים והקשרים מקומיים. שונות זאת באה לידי ביטוי, אפוא, גם בעולם הספורט.

מחקר שבחן אמונות טפלות בענף הבייסבול מצא כי קיימת התייחסות לקביעות של אובייקט, כדוגמת בגדים קבועים המעניקים תחושת מזל, ומיקום קבוע בספסל השחקנים. מרכיב נוסף באמונה הטפלה הוא הזמן, המהווה חוצץ רעיוני, ומתבטא בהופעת אמונה טפלה שונה לפני משחק ובמהלכו. למשל, מאכל קבוע לפני משחק וקשירת נעליים בזמן קבוע במהלך המשחק (Burger & Lynn, 2005). מחקר, שנערך בגאנה ובחן כדורגלני עלית, מצא שביטויי התנהגות הקשורים באמונות טפלות התייחסו בעיקר לביגוד ולנראות חיצונית של השחקנים (Ofori et al., 2012). מחקר נוסף מצא כי ספורטאים מתחום התעמלות הקרקע מאמצים אמונות טפלות העוסקות באכילה לפני התחרות, ובקרב אצנים נמצאו כאלו אשר קישרו את הביגוד למזל טוב, תוך הבחנה בין בגדים לבין נעליים (Bleak & Frederick, 1998).

במחקר המקיף ביותר שנעשה עד כה על אמונות טפלות של אוהדים (Wann et al., 2013) נערך סקר לאיתור הביטויים ההתנהגותיים השכיחים ביותר. נמצא כי מירב האמונות הטפלות קשורות בלבוש מסוים (חולצות, תחתונים וגרביים). אחריהן בדירוג השכיחות נמצאו אמונות של השמעת קולות ודקלומים במהלך המשחק; מקום ישיבה מסוים; עצימת עיניים; שתייה או אכילה של מזון מסוים; וקימה מהמקום לשירותים או לרכישת מזון. ממצא זה, לגבי ביגוד, תומך במחקרם של קלי וטיאן (Kelley & Tian, 2004), שבו נמצא כי אוהדי קבוצת הכדורסל של מכללת קנטאקי ייחסו לפריט לבוש סגולה להצלחה. חשיבות הביגוד והמזון באמנות טפלות (Dwyer et al., 2018), כמו גם אמונה בקללות ומזל רע (Wann & Zaichkowsky, 2009)

ונטייה לא לצפות באירוע (Tamir, 2019), נמצאו גם במחקרים אחרים שנערכו בתחום הספורט. מחקר נוסף על אמונות טפלות של אוהדים נערך על ידי קוסה ועמיתיו (Kose et al., 2015), ובו מיפו החוקרים מופעי התנהגות של אמונה טפלה בקרב אוהדי קבוצת כדורגל אחת בטורקיה. החוקרים סיווגו את ההתנהגות לחמישה מופעים: המופע הראשון הוא התנהגות שמביאה מזל טוב, כדוגמת לבישת בגד או נשיאת חפץ מסוים, או אופן ההליכה בשביל בדרך למשחק. התנהגויות אלה נתפסות כגורמות לניצחון העתידי של הקבוצה האהודה. המופע השני הוא דרך השימוש בטוטם (חיה, צמח או מספר), המהווה סמל רוחני, שלפי האמונה יש ביכולתו לשנות את תוצאת המשחק. המופע השלישי מייצג אמונות נגד מזל רע, ולאו דווקא תרומה ישירה להצלחה. המופע הרביעי מייצג חפצים ומנהגים למזל טוב מתחומים אחרים, מחוץ לספורט, כגון פרסות סוסים או דפיקה על עץ. המופע החמישי נקרא התעלמות, במסגרתה מתעלם הפרט מאירועים הנקשרים לאמונות טפלות.

עוד נמצא כי אמונות טפלות משפיעות על מצב הרוח של אוהדי ספורט, ואפילו עשויות לחזק אצלם נכונות לרכישת מוצרים (Hanks et al., 2016). ממצאים דומים עלו גם במחקרם של דוייר ואחרים (Dwyer et al., 2018), שבו נמצא כי מצב הרוח של האוהדים מושפע מאמונות טפלות. זאת, בהתאם לטקסים שכל אדם מבצע, שכן הוא מייחס לעצמו השפעה על תוצאות התחרות. ואילו ווילסון ואחרים (Wilson et al., 2013) מצאו כי התנהגות על סמך אמונות טפלות שכיחה יותר לפני משחקים מכריעים ובמהלכם, ופחות במשחקים חסרי חשיבות מבחינה הישגית.

מקורות דתיים של אמונות טפלות

אמונות טפלות מוצגות אומנם כהתנהגות אוניברסלית, אבולוציונית וחוצה תרבויות, אך בבחינת תוכני האמונות ודרך הופעתן מתגלה שוני, שעשוי לנבוע מהבדלים תרבותיים ודתיים. תפיסת מנהגי האמונה הטפלה ככישוף מצויה בשלל דתות ותרבויות. ביפן, למשל, כניסתה של דת הבודהיזם לוותה בהסרה של אמונות טפלות קודמות של דת השינטו (Josephson, 2006). במלזיה, טרם התבססות האסלאם, הייתה קיימת אמונה כי ציפורים מביאות מזל רע (Adam et al., 2015). מחקרים אלה מעידים כי לאמונות טפלות יש שונות ייחודית, בהתאם לדת הדומיננטית בתרבות מסוימת. דוגמאות לייחודיות זאת בעולם הספורט ניתן לראות בטקסים קטנים בעלייה למגרש, ובמהלך חגיגות שערים, הקשורים ללאום או לדת של השחקן. למשל, הצטלבות אצל שחקנים נוצרים, קריאת שמע אצל היהודים, והסוג'וד אצל המוסלמים. חקר הספורט כביטוי התנהגותי וחברתי, הדומה לדת, נפוץ במיוחד בעשורים האחרונים (Baker, 2009; Lefor, 2015; Prebish, 1984).

יש לציין כי היבטים תרבותיים נוספים עשויים להשפיע על שכיחות אמונות טפלות בחברה מסוימת. כך למשל, נמצא כי כל שנת לימוד נוספת מפחיתה את העיסוק באמונות טפלות (Mocan & Pogorelova, 2014). קשר שלילי זה עשוי להעיד על כך שבתרבויות שונות, הנבדלות בהתייחסותן לתחום החינוך, יימצאו הבדלים במידת העיסוק באמונות טפלות. בנוסף, מחקרם של ברגר ולין (Burger & Lynn, 2005) מציג את השוני בין תרבויות אינדיבידואליסטיות לתרבויות קולקטיביסטיות, כך שבאלה האחרונות ניתן למצוא פחות אמונות טפלות ופחות נטייה לייחס להן השפעה על תפקוד אישי בתחום הספורט.

סקירת הספרות שלעיל מצביעה על שלוש הנחות יסוד הנוגעות לאמונות טפלות, אשר מהוות את התשתית למחקר הנוכחי. ההנחה הראשונה היא שאמונות טפלות מגבירות את תחושת השליטה של האינדיבידואל לנוכח חוסר ודאות. הנחה זאת יש בה כדי להסביר את שכיחותן הגבוהה של אמונות טפלות לנוכח חוסר הוודאות הקיים בתחרויות ספורטיביות בכלל ובכדורגל בפרט. ההנחה השנייה היא שאמונות אלה הן ביטוי של החברה שבה הן מתקיימות. לכן, בקרב אוהדים צפוי למצוא אמונות אשר קשורות ברכיבי הזהות של אוהדים, ובהם: לבוש, דיבור וקדושת המקום. כלומר, יש לשער כי האמונות הטפלות שיאמצו האוהדים יהוו המשך ישיר לביטוי הערכי, האישי והקהילתי של האוהד ושל אהדת הכדורגל. ההנחה השלישית קשורה בקודמת, ועוסקת בזהות התרבותית או הקהילתית של האוהד. בשל חשיבותו של הרכיב החברתי באהדה, יש לשער כי כל קבוצת אוהדים תאמץ לעצמה ביטוי התנהגותי אחר, בכל הקשור לאמונות טפלות. הנחות יסוד אלו מהוות, אפוא, את הבסיס התיאורטי למחקר האיכותני להלן.

שיטת המחקר

מחקר זה מציג תיאור וניתוח ראשוני של רצף ההתנהגויות הנגזרות מאמונות טפלות אצל אוהדי כדורגל בישראל. משום החשיבות המיוחדת של בחינת התפיסות הסובייקטיביות של המרואיינים, אוהדי הכדורגל, נבחרה גישה איכותנית פנומנולוגית. כלי המחקר שנבחר הוא ריאיון מובנה למחצה, שכלל שמונה עשרה שאלות אחידות. תוכן השאלות עסק במידע אישי ובאהדת הקבוצה בכלל, ובאופן ספציפי בשלל מופעי ההתנהגות הקשורים באמונות טפלות. ניסוח השאלות נעשה על סמך סקירת הספרות הנוגעת לאמונות טפלות, ובעיקר על המחקר העדכני על אמונות טפלות בקרב אוהדי כדורגל בטורקיה (Kose et al., 2015). להלן דוגמה לשאלה שנשאלה בריאיון: "האם יש הרגל קבוע שאתה מבצע לפני משחקים? האם יש עוד אנשים שעושים את זה איתך? לאילו עוד הרגלים נחשפת בקרב אוהדי הקבוצה האחרים/קבוצות אחרות?"

אוכלוסיית המחקר כללה חמישה עשר אוהדים של קבוצות כדורגל שונות מישראל: הפועל ב"ש, הפועל ת"א, מכבי ת"א, מכבי חיפה, בית"ר ירושלים, הפועל חיפה, והפועל פ"ת. את כלל המרואיינים מאפיינת זיקה גבוהה לקבוצתם, הבאה לידי ביטוי באופנים הבאים: הם מגיעים למשחקים לפחות אחת לשלושה שבועות, הם בעלי מנוי למשחקי הבית, הם אוהדים מעל חמש עשרה שנים את קבוצתם, ולבסוף, הם מגדירים עצמם כקשורים מאוד לקבוצה. השיקול בבחירת אוהדים עם רמת הזדהות גבוהה נבע מההנחה שככל שאוהדים מזוהים יותר עם הקבוצה כך עולה הסבירות להופעתן של אמונות טפלות (Wann et al., 2013). שלושה עשר משתתפים הם צעירים, בני 25 עד 29, ושני משתתפים הם מבוגרים יותר (האחד בן 67 והשני 51). מקום מגוריהם של שלושה עשר משתתפים הוא תל אביב, ושניים נוספים מתגוררים בבאר שבע ובמושב אורות. למרות שבחלק מהראיונות עלה ההיבט הדתי, כל המרואיינים הגדירו את עצמם כחילונים.

איתור ראשוני של המרואיינים נעשה על בסיס היכרות אישית של החוקרים. ההיכרות המוקדמת אפשרה לערוך את המחקר על אוהדים בעלי הזדהות גבוהה, אשר ידועה לחוקרים עוד בטרם החל הריאיון. בכך נמנעו הטיות אפשריות כתוצאה מדיווח עצמי שגוי. גיוס המשתתפים נעשה דרך פנייה אישית אל כל נחקר וקבלת הסכמתו לביצוע הריאיון, תוך שמירה על אנונימיות

ושימוש בשם בדוי. לאחר איתור חמישה מרואיינים, נעשה שימוש בשיטת כדור השלג לצורך איתור מרואיינים נוספים. שיטה זאת יעילה במיוחד במקרים שבהם האוכלוסייה היא בעלת מאפיינים קהילתיים סגורים, ונושא המחקר הוא רגיש ומייצג סטייה מהנורמה (Noy, 2008). בשל מגבלות תנועה ומפגש, כתוצאה מהתפשטות נגיף הקורונה במהלך 2020, התקיימו הראיונות באמצעות שיחות וידאו. במקרים אחדים נערכו השלמות מידע באמצעות שיחות טלפוניות.

ניתוח הראיונות נעשה באמצעות ניתוח תמטי איכותני, אשר כלל קריאה ראשונית של כלל הראיונות וחלוקה לקטגוריות. בשלב השני אוחדו הקטגוריות לכדי תמות משנה, על סמך השוואה בין תשובות המרואיינים והקניית חשיבות יחסית להיבטים מסוימים. בין תמות המשנה שאותרו היו התנהגויות לפני המשחק; ההתנהגויות במהלכו ולאחריו; השפעות חברתיות; חשיבות האצטדיון והיציע; חפצים; ביגוד; היסטוריה אישית, ועוד. שני השלבים הראשונים בוצעו במקביל על ידי שניים מהחוקרים. ההשוואה שנעשתה בין שני הניתוחים לא חשפה הבדלים מהותיים ביניהם. בשלב השלישי אוחדו תתי התמות לשלוש תמות על: הזמן, המקום והביטוי ההתנהגותי.

דיון

הזמן

תמה זאת מתייחסת לזמנים השונים שבהם באות לידי ביטוי ההתנהגויות הקשורות לאמונות הטפלות, בקרב אוהדי קבוצות כדורגל בישראל. מתוך הראיונות עולה כי למופעי התנהגויות אלה מיוחסת חשיבות רבה יותר בטרם החל המשחק ובמהלכו, וחשיבות פחותה מיד לאחריו או במהלך ימות השבוע שבהם לא מתקיים משחק.

<u>לפני המשחק</u>

פרק הזמן המכונה "לפני המשחק" הוגדר על פי המרואיינים: "במהלך כל היום", החל מההתעוררות בבוקר ועד לשריקת הסיום. לפרק זמן זה נמצאו שני מאפיינים: האחד הוא התנהגות חזרתית קבועה, שאותה כינו האוהדים "כניסה לאווירה"; והשני הוא התנהגות הקשורה בהנאה ובשמחה טרם המשחק. ההתנהגות הראשונה כללה אצל מרבית המרואיינים מרכיב מרכזי משותף והוא, כאמור, ביטוי התנהגותי קבוע, שתפקידו לשמש כטקס מעבר אל המשחק בפועל. המרואיינים ציינו כי הם רוצים להגיע מוכנים לשעת התחרות על ידי השגת תחושות מסוימות, המבוססות על התנהגות קבועה.

ביטוי אחד להתנהגות חזרתית קבועה הוא שתיית אלכוהול ביום המשחק. על פי ר': "לפני המשחק אני הולך לבר עם חברים ואנו שותים וודקה עד זוב דם". י' ציין אף הוא: "אני מקפיד לשתות בירה כדי שאם יכאב אז יכאב פחות ואם יהיה משמח אז נשמח יותר". השימוש באלכוהול מוסבר באופן חלקי בצורך להתמודד עם רגשות שליליים ומתח, הנובעים ממצב של חוסר ודאות ומיכולת השפעה מוגבלת של האוהד על תוצאת המשחק הקרב (Knobloch-Westerwick et al., 2009). מספר אוהדים ציינו דרכים אחרות להיכנס לאווירת המשחק. לפי ת': "אני, אבא שלי ודוד שלי כל משחק בית באופן קבוע יושבים ביחד שעתיים שלוש לפני המשחק - קצת סוני, קצת שיחות, להעלות את האווירה". ו' ציין: "יש לי דרך קבועה

ועליה אני מקפיד כדי להיכנס לאווירה של המשחק". דוגמאות אלה מעידות על הצורך של האוהדים לייצר סדר לנוכח חוסר השליטה שלהם על תוצאות המשחק (McDonald & Karg, 2014). ההתנהגות הקבועה, שנצפתה אצל מרבית המרואיינים, משרתת שני צרכים: הראשון הוא יצירת תחושת סדר לנוכח אי ודאות, והשני הוא הסרת אחריות אישית לכישלון. משמע, הצמדות להתנהגות קבועה מונעת התנהגות חדשה אשר עלולה, לפי האמונה, ליצור מזל רע עתידי. תפיסה זאת, הקושרת התנהגות קודמת עם תוצאה עתידית, נמצאה אצל המרואיינים בהקשר של הנאה מוקדמת. כמה מהאוהדים העידו כי יום המשחק הוא יום שאסור ליהנות בו יתר על המידה. כך לפי ד': "אסור שיקרה לי יותר מדי טוב לפני המשחק". ול': "אני מאמין שצריך לסבול לפני המשחק, אני מעדיף ללמוד ולא מתקלח". התנהגות זאת, על פי המרואיינים, נועדה "לשמור את ההנאה" לתוצאות המשחק החיוביות, בהמשך. כלומר, ההתנהגות מבטאת תחושה כי קיים בעולם איזון שלפיו שמחה אישית תבוא על חשבון הצלחה של הקבוצה. תפיסה זאת נובעת מחיפוש אקטיבי של האינדיבידואל אחר הסיבות לתוצאות אירועים (Beck & Forstmeier, 2007). ובמקרה זה בין התנהגות מוקדמת של אוהדים לבין הצלחה קולקטיבית.

<u>במהלך המשחק</u>

עיקר האמונות הטפלות, אשר עיצבו את התנהגותם של האוהדים, באו לי ביטוי במהלך המשחקים שבהם השתתפה קבוצתם. כך למשל, דבריו של ל': "במהלך המשחק אסור לצלם ואסור לאכול". וג' הוסיף: "לא מצלם מצבים נייחים ומצבי הבקעה, וצועק בחזרתיות 'עמה עמה עמה' כשהקבוצה השנייה קרובה לשער של הקבוצה שלי". דוגמה נוספת מופיעה בדבריו של א': "[אני] הולך במחצית להשתין וחוזר בדיוק לאותו מקום". ובדבריו של ת': "בזמן המשחק לא צועקים 'יש' לפני גול, וצועקים 'עמה עמה עמה' במהלך התקפת יריב שקרובה לשער".

ניתן לראות כי יש מאפיינים משותפים להתנהגויות הקשורות באמונות טפלות המתקיימות לפני המשחק ובמהלכו. בשני המקרים יש התנהגויות הקשורות במיקום (הליכה בדרך מסוימת או מיקום במגרש) ובפעולה אקטיבית (שתיית אלכוהול או חזרה על מילים מסוימות). בנוסף, בשני המקרים יש הימנעות מפעילויות מסוימות מחשש להשלכות אפשריות שלהן (הנאה או צילום).

עם זאת, מתוך דבריהם של המרואיינים עולה באופן ישיר הבדל מהותי, הקשור להופעת ההתנהגות, והוא מיידיות ההשפעה. חלק מן ההתנהגויות המתרחשות במהלך המשחק מתאפיינות בקשר ישיר בין התנהגות רגעית וספונטנית של האוהדים לבין הצלחה או חוסר הצלחה של קבוצתם. אשליית הקשר הישיר בין התנהגות האוהדים ובין תוצאות האירוע אינה מושהית בזמן, כמו הטקסים שלפני המשחק. במצב זה האוהד יכול "לראות" בצורה מיידית האם התנהגותו השפיעה על תוצאת האירוע. אחת ההטיות הקשורות באמונות טפלות היא טעות הייחוס, שבה מנסה האדם לגלות את הסיבה לתוצאות האירוע (Zuckerman, 1979). הטיה זאת עשויה להשפיע על שונות בשכיחות ההתנהגות ובצורתה לפני המשחק ובמהלכו, בשל ההבדלים במיידיות המשוב שמקבל האוהד. לכן, ההתנהגויות שלפני המשחק נתפסות לרוב על ידי המרואיינים כטקס שיש לקיימו, שהוא מעין מסורת אישית של האוהד. הם קושרים התנהגויות אלה להרגליהם ולא בהכרח לרצון להשפיע ישירות על מהלך מסוים.

מכיוון שהצורך באימוץ אמונה טפלה נובע בין השאר מלחץ, שנגרם מתחושות חוסר הוודאות וחוסר השליטה, אזי כשהוא גובר עולה גם שכיחות הופעת התנהגויות הקשורות באמונות הטפלות. מקור הלחץ הוא המשחק עצמו ותוצאתו, והאירועים שבמהלכו נתפסים כתלויים במזל יותר מאשר בגורמים המתוכננים מראש (כמו בחירת שחקנים, טקטיקות ואימונים מיוחדים). משום כך מגוון האמונות הטפלות הבאות לידי ביטוי במהלך המשחק גדול יותר מאשר הביטויים ההתנהגותיים המוקדמים, ושכיחותן רבה יותר. ממצא זה תואם ממצאים קודמים, על פיהם חשיפה ממושכת ללחץ ולחרדה מצבית קשורה לשכיחות גבוהה יותר של התנהגות מתוך אמונות טפלות (Malinowski, 1954 Gmelch & Felson, 1980;).

<u>המפגש עם המציאות</u>

הממצאים שתוארו, על אודות קיומן של אמונות טפלות ותפקוד על פיהן לפני המשחק ובמהלכו, תואמים ממצאים קודמים (McDonald & Karg, 2014). אך בניגוד לתחומים אחרים, שבהם אין קשר ישיר בין התנהגות הקשורה באמונה טפלה ובין התוצאות המיוחסות להתנהגות זו, תוצאות המשחק והאירועים שבמהלכו מפגישים את האוהדים עם הפסדים ואכזבות באופן מיידי, למרות ההתנהגות הקבועה. רוב הסברי האוהדים לדיסוננס היו שכנראה נפל פגם בהתנהגות המוקדמת שלהם או שהיו גורמים אחרים שמנעו את ההצלחה. למשל, ת' מציין: "אני מסתכל על עוד דברים אחרים שאנחנו [קבוצת החברים שמגיעים יחד] עשינו, ואולי לא עשינו אותם מספיק טוב". גם ד' מוסיף: "מבין שזה יום חרא... זה חייב להיות שעשיתי משהו לא טוב, הרי זאת מכבי - אנחנו לא יודעים לא לנצח". תפיסה זאת של האוהדים מובילה אפוא לבחינה נוספת של הגורמים לכישלון. עם זאת, יש תמימות דעים בקרב המרואיינים כי יש להמשיך לקיים את ההתנהגות המבוססת על האמונה הטפלה. אם ללא שינוי, כפי שמציין ש': "אם הפסדנו זה לא משנה את האמונה הטפלה, לא מפסיק את לבישת התחתונים ולא את החנייה הקבועה". וכ': "לא האשמתי את מה שעשינו, המשכתי בהרגל למרות שמפסידים, האשמתי דבר אחר בהפסד". או לחילופין, התאמת ההתנהגות או החלפתה בהתנהגות אחרת, כפי שמציין א': "לפעמים זה גורם לי להרגיש לא בנוח ואז אני מחליף את חולצת המזל". וי': "זה אומר מבחינתי שאם הקבוצה הפסידה אני לא אלבש לעולם את החולצה הזאת יותר".

השוני בתשובותיהם של המרואיינים יכול להעיד על הבדלים אינדיבידואליים בהתנהגויות הקשורות לאמונות טפלות, כמו גם על הבדלים בעוצמת החיבור של האוהד עם המנהג והאמונה הטפלה, ועל עוצמת הקשר בין המנהג לתוצאה, כפי שנתפס בתודעת האוהד. ייתכן שאוהדים שלא משנים את מנהגיהם בעקבות תוצאות רעות מושפעים מההטיה בשירות העצמי. הטיה זאת מגינה על האוהד בכך שהיא מרחיקה ממנו את האחריות לכישלון, ומייחסת לו יותר אחריות במקרה של הצלחה (Bradley, 1978). אוהדים אשר משנים את התנהגותם בעקבות תוצאה רעה משייכים את התנהגותם לתוצאה באופן הדוק, ולכן עונים במובהק להגדרה של מאמינים באמונות טפלות.

המקום

התמה השנייה, שעלתה מן הניתוח, מתייחסת לחשיבות המקום עבור האוהדים. המונח מקום מתייחס למרחבים בעלי משמעות עבור האוהד, אשר קשורים לבית הסמלי שלו - האצטדיון הביתי של הקבוצה. המרואיינים התייחסו לשני היבטים בהקשר הזה: הראשון הוא ביתם הפרטי שהוא מעין שלוחה של האצטדיון הביתי של הקבוצה, והשני הוא המיקום שלהם ביציעים.

<u>בית</u>

בשנת 1628 תבע המשפטן האנגלי אדוארד קוק את המשפט: "ביתו של אדם מבצרו". הבית מייצג עבור האוהד מקום בטוח, וסביבה שבה הוא צריך לשלוט. לכן, על מנת להפחית את חוסר הוודאות, נדרשות אמנות טפלות (McDonald & Karg, 2014), שרבות מהן קשורות לטקסים המתבצעים בתוך המרחב הביתי (Saenko, 2005). באופן דומה, דברי המרואיינים הצביעו על כך שחלק גדול מהטקסים הקשורים להצלחת הקבוצה מבוצעים תחילה בסביבה הביתית הפרטית של כל אוהד. פ' אומר: "אני מקיים את אותו הטקס של קפה, סיגריה, מקלחת, ולבישת החולצה האדומה כבר שלושים וארבע שנים". גם ת' מתייחס לחשיבות הטקסיות בבית: "נפגשים בבית קבוע, משחקים בסוני ומדברים על המשחק".

המרואיינים הדגישו שני היבטים משלימים של הטקסיות בבית: ההיבט הראשון הוא היות הבית נקודת הפתיחה של היום כולו. בשל כך, סדרה של אמונות טפלות הקשורות להצלחה במשחק, בהמשכו של היום, מתחילות בסביבה הראשונית. עדות לכך ניתן למצוא בדבריו של ח', שטען כי לאחר היציאה מהבית הוא לא חוזר אליו, שכן החזרה עלולה לבטל את הפעולות שנעשו קודם לכן. ההיבט השני הוא ההקבלה שהאוהדים יוצרים בין הבית שלהם לבין האצטדיון הביתי של הקבוצה. כך למשל תיאר ז': "אני, כל פעם לפני משחקים, פורס את הדגל של הפועל חיפה מחוץ לחלון בסלון הדירה שלי בתל אביב". הוא ממשיך ומתאר את הצורך שלו ליצור אחידות ויזואלית של תמיכה בקבוצה, בעיקר על ידי צבע של ביגוד, דגלים וחפצים. הבית, טען א', הוא המקום שבו מתחילה התמיכה בקבוצה. כלומר, הוא אינו הופך להיות אוהד רק ביציע אלא מאמץ את זהות האוהד כבר בבית שלו. האוהדים ציינו שהם לובשים פרטי לבוש מסוימים, כגון "תחתוני מזל" או "חולצת מזל", כבר בביתם. עובדה זו משמעותה חיזוק המסירות שלהם להצלחת הקבוצה. פ' תיאר זאת כך: "אהדה במגרש זה חצי עבודה. מה שווה אם אני מקפיד על כל הדברים רק ברגע האחרון? אם אני לא מתחיל כבר בבית את התהליך הזה, זה לא יעבוד".

<u>המיקום באצטדיון - "הבלוק"</u>

כלל המרואיינים במחקר ציינו כי למיקום המסוים באצטדיון, מקום מושבו של האוהד, חשיבות רבה מאוד עבורם. כל אוהד שרואיין לצורך מחקר זה העיד כי הוא יושב במקום קבוע באצטדיון, גם אם אינו בעל מנוי הכולל מושב קבוע. גם בהקשר זה הדגישו המרואיינים את חשיבות ההמשכיות. מבחינתם, בחירת המיקום היא אירוע חד פעמי, ובדומה לנאמנות לקבוצה עליהם להפגין נאמנות גם למקום. ח' סיפר: "במשחק הראשון של הפועל ב"ש בטרנר, נכנסנו שעתיים וחצי לפני וערכנו סקירה מקיפה אחר המקום הקבוע החדש שלנו, ואנחנו לא משנים זאת עד היום". בדומה, א' העיד על המיקום הקבוע שלו: "זה אחד הדברים הכי קריטיים במשחק". מעבר לכך, גם אוהדים

נוספים, שיושבים בשורות הקרובות אליהם (ללא היכרות אישית מעבר להשתייכות לאותה קהילת אוהדים), שותפים לסדר הקבוע: "אוהדים בשורות שלידנו מתקנים את המיקום שלהם או שומרים לנו את המקום, במקרה ומשהו השתבש בסדר הקבוע של המקומות" (א').

תפיסת חשיבות האמונה הטפלה והשפעתה על התוצאה תלויה במידת ההזדהות של האוהד עם הקבוצה (Wann et al., 2013). האוהדים שהתראיינו הפגינו הזדהות רבה עם הקבוצה, והביעו אותה באמצעות הגעה רציפה למשחקים לאורך שנים. מכיוון שמבחינת האוהדים יש קשר בין הפעולות שהם עושים והמיקום שבו הם יושבים, ובין התוצאות, אזי הם יכולים "לדייק" לאורך זמן את הטקסים שאימצו לעצמם. ת' תיאר: "לאחר הפסדים אנו עורכים סקירה של הפעולות שלנו במשחק, ובודקים האם יש דברים שצריך לתקן לקראת המשחק הבא". א' הוסיף לגבי המיקום וחשיבותו:

> *בתקופה של מכבי כשהיא הייתה לא טובה, ישבנו בסדר מסוים ביציע, ובגלל הצורה הזו חשבנו שניצחנו את הדרבי. ומאז כל שבוע ישבנו באותה נקודה, שקראנו לה "הבלוק", מתוך אמונה שזה מה שמביא את הניצחון. מי שהיה מחסיר את המשחק זה היה הורס את הסדר של הבלוק, והיה כאוס.*

סוגיית המיקום, של כל אוהד בנפרד, ושל קבוצת האוהדים ביחד, משמעותית ביותר עבור כלל האוהדים, והם מייחסים לסדר הישיבה ולמיקום השפעה על הצלחת הקבוצה. עם זאת, המיקום איננו רק טקס חזרתי אלא מלמד לעיתים על ממד של הקרבה, שבאה לידי ביטוי בהנאה פחותה מהצפייה. א"ח משתף בחוויותיו מגמר הגביע באצטדיון רמת גן: "בחרתי לשבת במקום הכי גרוע באצטדיון רמת גן כי במקום הזה לקחנו גביע שנה לפני, ולמרות שיכולתי לשבת במקום טוב יותר חזרתי לשבת שם".

בשל חשיבותו של המקום בקיום ההתנהגות המבוססת על אמונות טפלות, ולאור איסור ההגעה למגרשים בעקבות התפשטות מגפת הקורונה, קיבל היבט זה של המחקר משמעות חדשה, אשר לא הוגדרה במקור כחלק ממטרות המחקר. כלומר, חלק מהותי מהזהות של האוהדים, שמתבטא בהגעה למשחקים, נשלל מהם, והם נאלצו למצוא לו תחליפים. כך גם לגבי הרגלי הישיבה והמיקום כפי שתוארו לעיל. כאשר נדרשו המרואיינים להתייחס לסוגיה זאת, טענו רובם כי חלק מהתנהגויות המבוססות על אמונות טפלות הועתקו מהאצטדיון אל הבית. לדוגמה, המרואיינים ציינו כי מיקום הישיבה בסלון, מול הטלוויזיה, הוא מרכיב חשוב בתהליך הצפייה. כאמור, חשיפה ללחץ קשורה בקשר חיובי לשכיחות הופעת התנהגויות המבוססות על אמונות טפלות (Gmelch & Felson, 1980; Malinowski, 1954). לכן, בתקופה שבה נאסר להגיע למגרשים ניתן היה לצפות שהאוהדים יפעלו לשימור ההתנהגויות באופן כלשהו. כלומר, הסרת האפשרות לקיים את טקס הישיבה במגרש חייבה אותם לאמץ התנהגות אחרת, אשר תעגן את תחושת האחריות האישית שלהם כלפי קבוצתם.

התנהגות

שתי התמות הקודמות התמקדו בהיבטים של זמן ומקום, כמאפיינים של התנהגות הקשורה באמונות טפלות. התמה הנוכחית מתמקדת בביטוי ההתנהגותי של האוהדים, וברכיבי ההתנהגות המשמעותיים עבורם.

<u>התפתחות ההתנהגות המבוססת על אמונה טפלה</u>

מאפיין מרכזי בתשובותיהם של המרואיינים התייחס לתקופה שבה החלו להתגבש ההתנהגויות השונות. מרבית המרואיינים ייחסו את נקודת ההתחלה וההתקבעות של ההתנהגויות לקראת סוף תקופת גיל ההתבגרות, בין גיל 15 ל־18. היבט הגיל, שבו מאומצות אמונות טפלות, לא זכה לתשומת לב מחקרית בהקשר הספורטיבי, לא בקרב ספורטאים ולא בקרב אוהדים. זו למרות שניכר מתוך הראיונות כי ישנה מגמה ברורה בקרב אוכלוסיית המחקר הנוכחית. מחקרים קודמים מצאו כי הופעת האמונות הטפלות בספורט תלויה ברמת ההזדהות הספורטיבית של האוהד, וככל שהיא גבוהה יותר כך הטקסים שהאוהד מקיים רבים יותר (Wann et al, 2001). על פי קולבי וג'יימס (Kolbe & James, 2000) מרבית אוהדי הספורט מעידים כי הם התחילו לאהוד את קבוצתם לפני גיל 15, אך החיבור הרגשי, התלוי גם בתהליכי חברות ושיוך קהילתי לקהילת האוהדים, נוצר מספר שנים לאחר מכן. על פי המודל ההתפתחותי פסיכו־סוציאלי של אריקסון, השלב החמישי, המתרחש בגילי 12-18, כולל את הגעת המתבגר אל קונפליקט גיבוש זהות מול בלבול זהות (Erikson, 1959). ולכן, ניתן לקשור את תחילת ההתנהגות המבוססת על אמונות טפלות עם התגבשות הזהות האישית של המרואיינים וזהותם כאוהדי הקבוצה. קשר זה נסב על ההתאמה בין התנהגות טקסית ותפיסתה כחלק מזהותו של האוהד. משמע, עם התגבשות הזהות האישית, יש תהליך אימוץ של הסמלים הקולקטיביים ונורמות ההתנהגות הנלוות אליהן.

<u>הביטוי ההתנהגותי</u>

מחקרי עבר, שעסקו באמונות טפלות בעולם הספורט, מצאו כי קיימים טקסים של אמונות טפלות הקשורים במזון (Bleak & Frederick, 1998; Burger & Lynn, 2005). עם זאת, בראיונות לא עלתה כל התייחסות לרכיב האוכל לפני או במהלך המשחק. היעדר ההתייחסות לאוכל במחקר זה יכול להיות מוסבר בשתי דרכים: האחת, שמחקרי העבר התמקדו בעיקר בספורטאים, שעבורם ההיבט התזונתי חשוב יותר מאשר עבור אוהדים. כלומר, עבור האוהדים המזון אינו מהווה חלק מתהליך ההכנה למשחק ולכן גם לא נתפס על ידם כמשמעותי. ההסבר השני מתבסס על ממצאיהם של ברגר ולין (Burger & Lynn, 2005) על אודות החשיבות התרבותית ביצירה ובאימוץ של אמונות טפלות. מכיוון שרוב המחקרים הקודמים נערכו בארצות הברית, שם לאוכל תפקיד מרכזי בתרבות (ראה, Counihan, 2002), אזי האמונות הטפלות שנמצאו בהם כללו את היבט המזון. לעומת זאת, בקרב האוהדים הישראלים, שהשתתפו במחקר הנוכחי, נמצא היבט הדת דומיננטי יותר.

הפער התרבותי בין אוכלוסיות המחקרים הקודמים ובין אוכלוסיית המחקר הנוכחי מהווה בסיס לדיון סביב מקומה של הדת בטקסי האמונה הטפלה. מדברי המרואיינים עלו אלמנטים

דתיים שמזוהים גם עם הדת היהודית. כך, למשל, רבים מהמרואיינים התייחסו להקפדה על דריכה ברגל ימין ביציאה מהבית ובכניסה לאצטדיון. היבט זה קשור לחשיבות המקום, כפי שתוארה, וגם להעדפה של צד ימין ביהדות. בין האזכורים השונים ניתן לציין למשל את "ימין ה' רוממה, ימין ה' עושה חיל" (תהילים קי"ח), דרך התייחסות לאהוד בן גרא, שכונה "איש איטר יד ימינו" (שופטים ג', פסוק ט"ו), ועד מעמד החתונה, שבו נשבע החתן "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" (תהילים קל"ז). העדפה של צד ימין, ובמיוחד כניסה ברגל ימין, מאפיינת, לדברי המרואיינים, גם את שחקני הכדורגל בעלייתם אל המגרש.

היבט נוסף הוא "עין הרע", כעקרון מיסטי, הקיים בדתות שונות ובהן הדת היהודית. רוב המרואיינים ציינו כי הפעולות שהם מבצעים נועדו למנוע, כלשונם, "עין הרע", שמשמעותה יצירה של מזל רע. דוגמה אחת לכך על פי המרואיינים הוא האיסור לצעוק "יש" לפני גול. איסור זה נאכף על ידי אוהדים רבים ביציע, אשר מגיבים נגד כל מי שמפרים אותו. אמירה שכיחה נוספת שנקשרת למניעת עין הרע היא קריאות "עמה, עמה, עמה" לנוכח התקפה מסוכנת של הקבוצה היריבה. בנוסף, יש אוהדים שנמנעים מלדבר על ניצחון קבוצתם עד סוף המשחק, ואפילו יש כאלה אשר מהמרים כנגד הקבוצה שלהם, כפי שתיאר א"ח: "יש לי חבר מהיציע שמהמר נגד הקבוצה שלנו [בית"ר] בווינר לפני כל משחק". הימנעות מפעולות מסוימות לצורך מניעת מזל רע, ובעיקר אי הבעת שמחה או אמונה בהצלחת הקבוצה, מהווה סוגה מובילה של אמונות טפלות (Kose et al. , 2015).

<u>לבוש ונראות</u>

לעומת הימנעות ממזל רע, קיימות בקרב אוהדים אמונות טפלות שנועדו לייצר מזל טוב, והן מבוטאות באמצעות התנהגויות או חפצים (Kose et al, 2015). המרואיינים ציינו אומנם מגוון רחב של הרגלים וחפצים (מחזיק מפתחות, שתייה, דקלום ועוד), אך הרוב תיארו פריט לבוש כלשהו, חולצה או תחתונים, שאותו הם לובשים באופן קבוע ביום המשחק. כך, למשל, ציין ד': "תחתונים אדומים, ברור. היו פעמים ששכחתי לכבס, לא עזר כלום - צריך ללבוש, אין ברירה". לעיתים מדובר על יותר מפריט אחד, כמו שציין א': "חובש את כובע המזל ולובש את חולצת המשחק כבר מהבוקר". ול' הוסיף: "אני שולף אקראית אחד מבין שלושת תחתוני המזל שלי". יש להדגיש כי בהמשך להתנהגות המניעתית, שתוארה קודם לכן, במספר מקרים הלבוש נקשר גם למזל רע, ובעיקר לשמירה על אפקט המזל של פריטים מסוימים. ת' סיפר: "אני, אבי ודוד שלי דואגים לכך שלא כולנו נלבש אדום בטרם היציאה למשחק, וזאת כדי לשבור את האדום ולהביא מזל טוב". בדומה לכך, י' סיפר: "אני לא לובש חולצה אחרי הפסד, גם לא נעליים, וזה נכון גם עבור צעיפים". חשיבות הביגוד בהקשר של אמונות טפלות בעולם הספורט נפוצה במיוחד (Bleak & Frederick, 1998; Kose et al., 2015), ככל הנראה בשל החשיבות הוויזואלית של האהדה, ובעיקר הסמליות המצויה בצבעי הקבוצה.

מסקנות

נושא האמונות הטפלות אומנם נחקר בהקשרה של האוכלוסייה הכללית, ואף בקרב ספורטאים, אולם רק מספר מצומצם של מחקרים בחן את הנושא בקרב אוהדים (Hanks et al., 2016; Kose et al., 2015; Wann & Goeke, 2018; Wann & Zaichkowsky, 2009; Wann et al., 2013; Wilson et al., 2013). מחקרים אלה, שאימצו גישה כמותית, התמקדו במיפוי שכיחות התופעה, במאפיינים של ההתנהגות, ובהשלכות הניהוליות האפשריות. המחקר הנוכחי ביקש למלא שני פערים תיאורטיים הקיימים בספרות: הראשון הוא התמקדות באוהדי כדורגל ישראלים, ועל ידי כך בחינה של השפעת הבדלים תרבותיים על כל הקשור באימוץ אמונות טפלות. הפער השני הוא מחקר איכותני פרשני על אודות המשמעות של אמונות אלה, כחלק מהזהות של אוהדי כדורגל.

במחקר הנוכחי נמצאו שלוש תמות שמשתתפי המחקר ייחסו להן חשיבות יתרה: המקום, הזמן והביטוי ההתנהגותי הטקסי. לגבי המקום, נמצא כי האוהדים מייחסים משמעות לבית האישי שלהם ולבית הקולקטיבי שלהם - האצטדיון. בקלישאה המקובלת של השוואת כדורגל לדת, מהווה האצטדיון את מקום התפילה של האוהדים, שבו הם מקיימים את הטקסים שלהם כיחידים וכקהילה. עם זאת, המחקר הנוכחי מלמד כי טקסים רבים מתקיימים הרחק מהזירה הספורטיבית, מבחינת מרחב וזמן, בבתים הפרטיים של האוהדים. קיום הטקסים בבית מבטא באופן ישיר גם את התמה של חשיבות הזמן. משתתפי המחקר העידו כי בימים שבהם יש משחק מתקיימים הטקסים החל משעות הבוקר. כלומר, הם רואים את התחרות הספורטיבית כאירוע המתמשך מעבר לתשעים דקות המשחק. מכיוון שהם מחזיקים באמונות טפלות, שעל פיהן יש להתנהגות שלהם השפעה על התוצאה, אזי הם מבקשים להתחיל את הפעילות בשלב מוקדם. על כך יש להוסיף רכיב נוסף, והוא הבעת הנאמנות שלהם לקבוצה. נאמנות זאת מתבטאת בכך שההתנהגות אינה תלויה בהקשר חברתי או מוגבלת ליציע (עידוד, שירה, הנפת דגלים, לבוש ועוד). משכך, התנהגות אשר מבוצעת באופן אישי, במרחב הפרטי, נתפסת בעיניהם כביטוי אותנטי של הקרבה למען הקבוצה.

התמה השלישית התייחסה לביטויים ההתנהגותיים של האמונות הטפלות. ראשית, נמצא כי האוהדים הישראלים, בדומה לאוהדים בעולם (Wann et al., 2013), מייחסים חשיבות רבה לפרטי הלבוש, ובעיקר לחולצות. באופן דומה, אם כי במידה פחותה, נמצאה גם התייחסות לדקלום משפטים במהלך המשחק. עם זאת, בניגוד לממצאים קודמים בנושא ביגוד מזל, שכלל מגוון פריטים גנריים כגון גרביים, משתתפי המחקר הנוכחי דיברו בעיקר על חולצות וצעיפי קבוצה. גם כאשר ציינו "תחתוני מזל" היו אלה בצבעי הקבוצה. מכך עולה, כי חפצי המזל אינם אקראיים אלא קשורים לייצוגיות שלהם כאוהדים. כלומר, האמונות הטפלות קשורות לדימוי האוהד, כפי שנתפס במסגרת הקהילה שאליה הוא שייך. הסבר אחד הוא שגיבוש זהות של אוהדים, כמו גם שייכות לקבוצה, מהווים מנבא חיובי לכמות האמונות הטפלות שאוהדים מאמצים (Wann et al., 2013).

ביטוי התנהגותי נוסף שעלה היה אמונות טפלות אשר קשורות להשתייכות הדתית של האוהדים. ניתן לטעון, במידה רבה של צדק, כי כניסה ברגל ימין או הימנעות מעין הרע אינה מאפיין ייחודי של היהדות, וכי התנהגות דומה מצויה בתרבויות רבות אחרות ברחבי העולם (במרבית המקרים ימין הוא הצד הדומיננטי ולכן בעל הילה חיובית. ומזל רע, הקשור להתנהגות

האדם, מצוי במגוון אופנים בדת ובמיסטיקה). למרות זאת, התנהגויות אלה היו שכיחות יותר מהתנהגויות אחרות, שנצפו במחקרים קודמים, כגון: צריכת מזון מסוים, הימנעות מהסתכלות, ויציאה מהמשחק לצרכים שונים. למרות שהאוהדים לא ציינו במפורש את הקשר לדת, ניכר כי נטייתם לאמץ התנהגות מסוימת על פני אחרת קשורה להרגלים התרבותיים שלהם. ראיה לכך היא העדפת התנהגויות אלה בקרב אוהדי כל הקבוצות. נוסף לחיבור לזהות התרבותית, אימוץ ההתנהגות מתקשר גם להיבט התגבשות האמונות הטפלות, אשר לא זכה לתשומת לב מחקרית קודמת. ממצאי המחקר הנוכחי מראים כי הביטוי ההתנהגותי החל להתקבע בתקופת גיל ההתבגרות המאוחרת, במקביל להתגבשות הזהות האישית של האוהדים.

לסיכום, ההתנהגות המבוססת על אמונות טפלות משרתת את האוהד בשני אופנים: האחד הוא התחושה שפעולתו משפיעה על תוצאות המשחק, ולפיכך יש בכוחו לעזור לקבוצתו האהודה מעבר לעידוד ביציע. והשני הוא הפחתת מידת אי הוודאות, ולפיכך את רמת המתח, אשר מאפיינת את אהדת הספורט. אל מול צרכים אלה, הביטוי ההתנהגותי הוא תוצר של השפעת גורמים חיצוניים. מהמחקר עולה כי התנהגות המבוססת על אמונות טפלות של אוהדי כדורגל ישראלים קשורה לשילוב המשולש של הזהויות שלהם: זהות האוהד, הזהות התרבותית (היהודית-ישראלית) והזהות האישית. ההתנהגות מתקבעת בסמוך לתחילת התגבשות האהדה שלהם ועיצוב האישיות, על בסיס הזהות התרבותית והחברתית המקובלת, ובמיוחד על בסיס התדמית של האוהד, שעיקרה הפגנת נאמנות והקרבה. תפיסה זאת תואמת, כאמור, את הספרות המחקרית הקיימת, שעל פיה האמונות הטפלות מעניקות תחושת שליטה לנוכח אי ודאות (McDonald & Karg, 2014), וכי קיימת נטייה לאימוץ התנהגויות המותאמות לקהילה שבה האינדיבידואל חבר (Lefor, 2015). כפי שעולה מהמחקר הנוכחי, האמונות הטפלות של אוהדי הכדורגל הישראלים מעניקות להם מענה אישי פסיכולוגי של תחושת שליטה מחד גיסא, ומענה חברתי של תחושת שייכות קהילתית מאידך גיסא.

יש לציין כי מאמר זה מהווה מאמץ ראשוני לבחינת תופעת האמונות הטפלות של אוהדים בישראל. משכך, הוא מבקש להדגיש את החשיבות המקומית של אימוץ התנהגות, וכן לבחון את הדומה והשונה, ממה שידוע לנו עד כה, בין המחקר בישראל ובין מחקרים מקבילים מחוץ לישראל. על מנת להעמיק את המסגרת התיאורטית, יש לאמץ בעתיד מחקר שיכלול אוכלוסייה הטרוגנית יותר, אשר תאפשר לבחון היבטים של מגדר וגיל, ואת השפעתם על האמונות הטפלות. כמו כן, מחקר כמותי, בהתאם לאלו שנערכו בארצות אחרות, יאפשר מיפוי של התופעה בהקשרה הישראלי, ויוכל להצביע על קשרים מתאמיים שלא היו חלק מהמחקר הנוכחי.

מקורות

Adam, F., Kadir, F. K. A., Omar, S. H. S., Yusoff, Z., & Jusoh, W. H. W. (2015). Heretical innovation of distorted beliefs (bid'ah dalalah) and superstitious practices among muslim society in Malaysia. *Asian Social Science, 11(24)*, 147.
Baker, W. J. (2009). *Playing with God: Religion and modern sport.* Harvard University Press.
Beck, J., & Forstmeier, W. (2007). Superstition and belief as inevitable by-products of an adaptive learning strategy. *Human Nature, 18,* 35–46.
Bleak, J. L., & Frederick, C. M. (1998). Supersititious behavior in sport: Levels of effectiveness and determinants of use in three collegiate sports. *Journal of sport behavior, 21*(1), 1.
Bradley, G. W. (1978). Self-serving bias in the attribution process: A re-examination of the fact or fiction question. *Journal of Personality and Social Psychology, 36*, 56-71.
Brevers, D., Noël, X., Dan, B., & Nils, F. (2011). Sport superstition: Mediation of psychological tension on non-professional sportsmen's superstitious rituals. *Journal of Sport Behavior 34*(1), 3-24.
Burger, J. M., & Lynn, A. L. (2005). Superstitious behavior among American and Japanese professional baseball players. *Basic and Applied Social Psychology, 27,* 71-76.
Counihan, C. (Ed.). (2002). *Food in the USA: A Reader.* Psychology Press.
Damisch, L. (2008). *Keep your fingers crossed! The influence of superstition on subsequent task performance and its mediating mechanism* [Doctoral dissertation, Universität zu Köln].
Dwyer, B., LeCrom, C., & Greenhalgh, G. P. (2018). *Exploring and measuring spectator sport fanaticism. Communication & Sport, 6*(1), 58-85.
Erikson, E. H. (1959). *Identity and the life cycle: Selected papers.* American Psychological Association.
Gmelch, G., & Felson, R. (1980). Can a luckey charm get you through organic-chemistry. *Psychology Today, 14*(7), 75.
Hanks, L., Zhang, L., & McGinley, S. (2016). Unconditioned superstition and sports bar fans. *Journal of Hospitality Marketing & Management, 25*(1), 113-131.
Josephson, J. Ā. (2006). When Buddhism Became a "Religion": Religion and superstition in the writings of Inoue Enryō. J*apanese Journal of Religious, 33*(1), 143-168.
Keinan, G. (2002). The effects of stress and desire for control on superstitious behavior. *Personality and Social Psychology Bulletin, 28*(1), 102-108.
Kelley, S. W., & Tian, K. (2004). Fanatical consumption: An investigation of the behavior of sports fans through textual data. *Sports marketing and the psychology of marketing communication, 27,* 65.
Knobloch-Westerwick, S., David, P., Eastin, M. S., Tamborini, R., & Greenwood, D. (2009). Sports spectators' suspense: Affect and uncertainty in sports entertainment. *Journal of Communication, 59,* 750–767.

Kolbe, R. H., & James, J. D. (2000). An identification and examination of influences that shape the creation of a professional team fan. *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship, 2*(1), 23-38.
Kose, H., Argan, M., & Cimen, I. (2015). The dimensions of superstitious beliefs and behaviors: A descriptive quantitative study on soccer fans in Turkey. *International Journal of Global Business, 8*(1), 27.
Lefor, M. K. (2015) *The Religion of Sport.* CMC Senior Theses. 1064
Malinowski, B. (1954). *Magic, science, and religion: And other essays.* Doubleday.
McDonald, H., & Karg, A. J. (2014). Managing co-creation in professional sports: The antecedents and consequences of ritualized spectator behavior. *Sport Management Review, 17*(3), 292-309.
Mocan, N. & Pogorelova, L. (2014). *Compulsory schooling laws and formation of beliefs: Education, religion and superstition*. National Bureau of Economic Research.
Neil, G., Anderson, B., & Shappard, W. (1981). Superstitions among male and female athletes of various levels of involvement. *Journal of Sport Behavior, 4*(3), 137.
Noy, C. (2008). Sampling knowledge: The hermeneutics of snowball sampling in qualitative research. *International Journal of social research methodology, 11*(4), 327-344.
Ofori, P. K., Biddle, S., & Lavallee, D. (2012). The role of superstition among professional footballers in Ghana. *Athletic Insight, 4*(2), 115-126.
Parida, G. (1962). Superstitions among college students in India. *The Journal of Social Psychology, 57*(1), 3-10.
Prebish, C. S. (1984). "Heavenly Father, Divine Goalie": Sport and religion. *The Antioch Review, 42*(3), 306-318.
Rozin, P., & Nemeroff, C. (2002). Sympathetic magical thinking: The contagion and similarity 'heuristics'. In T. Gilovich, D. W. Griffin, & D. Kahneman (Eds.), *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment* (pp. 201-216). Cambridge University Press.
Saenko, I. V. (2005). The superstitions of today's college students. *Russian Education & Society, 47*(12), 76-89.
Simmons L. C., & Schindler R. M. (2003). Cultural superstitions and the price endings used in Chinese advertising. *Journal of International Marketing, 11,* 101-111.
Tamir, I. (2019). Choosing to stay away: Soccer fans' purposeful avoidance of soccer events. *Time & Society, 28*(1), 231-246.
Wann, D. L., & Goeke, M. E. (2018). Sport fan superstition: The importance of team identification, sport fandom, and fan dysfunction. *Journal of Sport Behavior, 41*(2), 227-244.
Wann, D. L., & Zaichkowsky, L. (2009). Sport team identification and belief in team curses: The case of the Boston Red Sox and the curse of the Bambino. *Journal of sport behavior, 32*(4), 1-15.

Wann, D. L., Grieve, F. G., Zapalac, R. K., End, C., Lanter, J. R., Pease, D. G., Fellows, B, Oliver, K., & Wallace, A. (2013). Examining the superstitions of sport fans: Types of superstitions, perceptions of impact, and relationship with team identification. *Athletic Insight, 5*(1), 21.
Wann, D. L., Melnick, M. J., Russell, G. W., & Pease, D. G. (2001). *Sport fans: The psychology and social impact of spectators.* Routledge.
Wilson, S. M., Grieve, F. G., Ostrowski, S., Mienaltowski, A., & Cyr, C. (2013). Roles of team identification and game outcome in sport fan superstitious behaviors. *Journal of Sport Behavior, 36*(4), 417-429.
Zuckerman, M. (1979). Attribution of success and failure revisited or the motivational bias is alive and well in attribution theory. *Journal of Personality, 47*, 245–287.